

Οικονομική και κοινωνική εξέλιξη

Economic and Social Development

Aπό οικονομική και κοινωνική άποψη η αρμενική παροικία παρουσίασε αρκετές εναλλαγές στην ιστορική της διαδρομή. Στα τέλη του 19ου αιώνα οι Αρμένιοι της Θεσσαλονίκης ήταν το χαρακτηριστικό δείγμα των Χριστιανών και Εβραίων υπηκόων του σουλτάνου, που πρωτοστατούσαν στον εκσυγχρονισμό και, γενικότερα, στον εκδυτικισμό της οθωμανικής κοινωνίας. Οι Αρμένιοι διακρίνονταν ως μηχανικοί και στελέχη των σιδηροδρομικών εταιρειών της Ανατολής, ως στρατιωτικοί γιατροί, φαρμακοποιοί και υπάλληλοι των οθωμανικών και ξένων ταχυδρομείων και δασονόμοι. Διακρίνονταν επίσης στο εμπόριο και τη βιοτεχνία, αλλά και στους παραδοσιακούς για τους Αρμένιους τομείς της αργυροχοΐας και της χρυσοχοΐας. Μερικοί υπηρετούσαν ως δάσκαλοι ξένων γλωσσών και τεχνικών μαθημάτων στα οθωμανικά σχολεία και άλλοι ως γεωπόνοι και ειδικοί επιστήμονες στην πρότυπη Γεωργική (Αμερικανική) Σχολή που άνοιξε το 1888 στην περιοχή του Σέδες.

Η εικόνα αυτή αρχίζει να αλλάζει μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Καταρχήν ένα μέρος των Αρμενίων της πόλης, που υπηρετούσαν στην οθωμανική διοίκηση, προτίμησε, όπως προαναφέρθηκε, να μετακινηθεί σε άλλα αστικά κέντρα της Αυτοκρατορίας. Οι έμποροι και οι βιοτέχνες, ωστόσο, μαζί με μερικούς υπαλλήλους και τεχνίτες παρέμειναν, για να αποτελέσουν έκτοτε αξιόλογο τμήμα του επιχειρηματικού κόσμου της μακεδονικής πρωτεύουσας.

From an economic and social point of view, the Armenian community has experienced considerable ups and downs in the course of its history. At the end of the nineteenth century, Thessaloniki's Armenians were classic examples of the Sultan's Christian and Jewish subjects who played a leading part in the modernisation and general westernisation of Ottoman society. The Armenians distinguished themselves as engineers and executives in the Eastern railway companies, as army medical officers, as pharmacists, as clerks in the Ottoman and foreign postal companies, and as foresters. They also excelled in commerce and light industry, as well as in the traditional Armenian occupations of gold – and silversmithery. Some taught foreign languages and technical subjects in the Ottoman schools, while others were employed as agronomists and specialists in the pilot American Farm School which opened in Sedes in 1888.

The picture began to change after Thessaloniki was liberated. To begin with, some of the city's Armenians who worked in the Ottoman administration opted, as we have seen, to move to other urban centres in the Empire. The merchants and the artisans, however, together with some civil servants and craftsmen, stayed, and thereafter constituted

Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο το γεγονός ότι, παρά τον μικρό αριθμό τους, οι Αρμένιοι έμποροι και βιοτέχνες της πόλης συμμετείχαν — και μάλιστα από την πρώτη κιόλας χρονιά (1926) της λειτουργίας της — στις δραστηριότητες της Διεθνούς Έκθεσης.

Αλλά οι μεγάλες διαφοροποιήσεις στις επαγγελματικές ενασχολήσεις των Αρμενίων της Θεσσαλονίκης — και, συνακόλουθα, και στην κοινωνική τους κατάσταση — πραγματοποιήθηκαν μετά το πέρασμα στη δεύτερη περίοδο της ιστορίας της παροικίας: ύστερα δηλαδή από τη μεγάλη συρροή των χιλιάδων άστεγων και εξαθλιωμένων προσφύγων του 1919-1923. Οι παλαιότερες βέβαια γενιές εξακολούθησαν τα παραδοσιακά τους επαγγέλματα· αλλά το μεγάλο πλήθος των Αρμενίων κατοίκων της Θεσσαλονίκης επιβίωσε με δουλειές του ποδαριού, το μικρομπόριο και το πενιχρό (και ασταθές) εισόδημα του ανειδίκευτου και ευκαιριακού εργάτη. Κοντολογής, το αρμενικό στοιχείο της Θεσσαλονίκης πορεύτηκε (ως τη δεκαετία σχεδόν του 1950) σε δρόμους παράλληλους με εκείνους που αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν και οι Έλληνες πρόσφυγες των αστικών κέντρων.

Ανάλογος ήταν και ο γεωγραφικός τους καταμερισμός. Όσοι από τους νεοαφιχθέντες πρόσφυγες κατάφεραν να σταθούν δίπλα στους επιτυχημένους ομοεθνείς επιχειρηματίες της πρώτης περιόδου, εγκαταστάθηκαν κι αυτοί στο κέντρο (κυρίως στα τετράγωνα που οριοθετούν οι σημερινές οδοί Εθνικής Αμύνης, Διαλέττη, Δαγκλή και Αντωνίου Καμάρα). Η μεγάλη μάζα, ωστόσο, των Αρμενίων προσφύγων μοιραζόταν με τους Έλληνες ομότυχους τις ίδιες προβληματικές συνθήκες διαβίωσης σε παλιές και, κυρίως, σε νεότευκτες φτωχικές συνοικίες, που ξεφύτρωσαν στις παρυφές του τότε πολεοδομικού συγκροτήματος της μεζονος Θεσσαλονίκης, κατά κανόνα σε χαμόσπιτα ή πρόχειρα παραπήγματα, κατασκευασμένα “προσωρινά” με χαρτόνια, σανίδια και

an important part of the Macedonian capital’s business world. It is no coincidence that, despite their small number, the city’s Armenian merchants and artisans regularly took part in the International Fair right from its inception in 1926.

But the major changes in the professions and occupations of Thessaloniki’s Armenians — and, accordingly, in their social status — came about after the transition to the second period in the community’s history: that is, after the influx of thousands of homeless and impoverished refugees in 1919–23. The earlier generations, of course, continued their traditional occupations;

but the vast mass of Thessaloniki’s Armenian inhabitants got by with odd jobs, petty trade, and the meagre, irregular income available to unskilled occasional workers. In short, almost until the 1950s, Thessaloniki’s Armenian element followed a more or less parallel course to that which the Greek refugees were forced to take in the urban centres.

Η αρμενική εκκλησία της Θεσσαλονίκης σε φωτογραφία της δεκαετίας του 1950.

The Armenian church of Thessaloniki in a photograph taken in the 1950s.

Their geographical distribution within the city reflected their situation. The new arrivals who managed to get onto their feet alongside the successful Armenian businessmen of the first period settled, like them, in the city centre (mainly in the area bounded by what are now Ethnikis Amynis, Dialetti, Dangli, and Antoniou Kamara Streets). But the great mass of the Armenian refugees shared with the Greek refugees the same difficult living conditions in old and, mainly, newly built shabby districts which sprang up on the fringes of what was then the urban complex of greater Thessaloniki, finding shelter by and large in

λαμαρίνες. Έτσι δημιουργήθηκαν οι προσφυγογειτονιές των Αρμενίων της Θεσσαλονίκης, αρχικά στο Χαρμάνκιοϊ (Εύοσμος-Ελευθέρια) και στη συνέχεια στην Κάτω Τούμπα, το συνοικισμό Χαριλάου, τις συνοικίες της Αγίας Παρασκευής και του Λεμπέτ στη Σταυρούπολη, στο “Αρμενοχώρι” στις Συκιές κ.α. Από αυτές λοιπόν τις προσφυγικές και υποβαθμισμένες “συνοικίες των φτωχών αγγέλων” (για να χρησιμοποιήσω τους χαρακτηρισμούς του ποιητή Νικηφόρου Βρεττάκου του 1935), προήλθε και το μέγιστο τμήμα των Αρμενίων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα, αναζητώντας, στα 1946-1947, καλύτερη τύχη στη Σοβιετική Αρμενία. Το γεγονός αυτό πιστοποιείται από τον μετέπειτα δραστικά μειωμένο αρμενικό πληθυσμό των συνοικιών αυτών της Θεσσαλονίκης. Από τη δεκαετία π.χ. του 1950 και εξής δεν έβρισκε κανείς πια αρμενικές οικογένειες εγκαταστημένες στο Χαρμάνκιοϊ, στο “Αρμενοχώρι” και την Αγία Παρασκευή· μπορούσε όμως να τις συναντήσει εύκολα στους δρόμους και τις αγορές του Εριβάν.

hovels or shanties cobbled together out of cardboard, wooden planks, and sheet metal. Thus were born the Armenian refugee settlements, first in Harmankiöy (Evosmos and Eleftheria) and later in Kato Toumba, Harilaou, the Agia Paraskevi and Lebet quarters in Stavroupoli, and the ‘Armenian village’ (*Armenochori*) in Sykies. From these underprivileged ‘neighbourhoods of the shabby angels’ (as the poet Nikiphoros Vrettakos dubbed them in 1935) came most of the Armenians who left Greece in the hope of better days in Soviet Armenia in 1946–7. This is attested by the thereafter drastically reduced Armenian population of these particular districts. After the 1950s, for instance, there were no longer any Armenian families living in Harmankiöy, Armenochori, or Ayia Paraskevi; but there were plenty to be seen in the streets and markets of Yerevan.

*Προπολεμική θρησκευτική εκδήλωση στην αρμενική παροικία.
Prewar religious ceremony in the Armenian community.*